

Pole krystaliczne w izolatorach Motta

Magnetyczne przejścia fazowe opisywane w skali atomowej (NiO, UPd₂Al₃, ErNi₅)

R. J. Radwanski^{1,2} i Z. Ropka¹

¹ Centrum Fizyki Ciała Stałego, Św. Filipa 5, 31-150 Kraków,

² Instytut Fizyki, Uniwersytet Pedagogiczny, 30-084 Kraków.

Teoretyczny opis magnetycznych, elektronowych i spektroskopowych właściwości jak również struktury elektronowej związków zawierających atomy metali przejściowych jest nieustannie przedmiotem gorącej debaty wewnątrz współczesnej społeczności fizyki ciała stałego. Nawet magnetyczne i izolacyjne właściwości prostych związków, takich jak monotlenki FeO, CoO czy NiO (standardowy izolator Motta), nie są jeszcze dobrze teoretycznie opisane pomimo faktu, że mają one prostą strukturę krystalograficzną (*NaCl*) i prosty antyferromagnetyzm ($T_N = 191$ K, 291 i 525 K, odpowiednio). W związkach ciężko-fermionowych YbRh₂Si₂ i UPd₂Al₃ odkryto ostatnio stany zlokalizowane pomimo ich metalicznego zachowania.

Biorąc pod uwagę olbrzymi potencjał fizyki ciała stałego w Polsce, chcemy zaproponować teorię pola krystalicznego i orbitalny magnetyzm jako polski wkład do światowej fizyki. Rozwinięta przez nas Kwantowa Atomistyczna Teoria Ciała Stałego, QUASST- Quantum Atomistic Solid-State Theory, proponuje jako punkt wyjścia do opisu związków *3d/4f/5f* opis atomów/jonów *3d/4f/5f* tworzących dane ciało (Phys. Rev. B **63** (2001) 172404). Pragniemy otwarcie przedyskutować najbardziej fundamentalne problemy typu: “jest, czy - nie ma pola krystalicznego w związkach *3d/4f/5f*, metalicznych i w izolatorach”, “geneza anizotropii magnetokrystalicznej (jedno-jonowa czy inna)”, “ważność orbitalnego magnetyzmu” w przeciwieństwie do “zamrażania” momentu orbitalnego w opisie związków *3d*. Zastosowanie QUASST zilustrujemy na przykładzie 1) NiO (Acta Physica **1** (2006) 1; www.actaphysica.eu), najprostszego i szeroko dyskutowanego izolatora Motta, 2) ciężko-fermionowego związku metalicznego, nadprzewodnika UPd₂Al₃ oraz 3) konwencjonalnego metalicznego związku ErNi₅.

Zaprezentujemy zestaw związków opisanych w ramach QUASST: monotlenki FeO, CoO i NiO, perowskity takie jak YTiO₃ (Acta Physica **5** (2007) 5), LaMnO₃ czy LaCoO₃ (Phys. Rev. B **67** (2003) 172401). Wszystkie te związki znane są jako izolatory Motta. YTiO₃ jest ferromagnetykiem z T_C równą 30 K. W YTiO₃ jony Ti³⁺ mają jeden *d* elektron i otacza je sześć jonów O²⁻, co czyni ten związek sztandarowym do badania właściwości jonu Ti³⁺ w zdystorsowanym oktaedrycznym polu krystalicznym w obecności oddziaływania spin-orbita. Mając QUASST potrafimy opisać strukturę elektronową zarówno w obszarze paramagnetycznym jak i w stanie ferromagnetycznym śledząc jej zmianę w T_C . Magnetyczne przejście fazowe jest widoczne, w szczególności, w temperaturowej zależności ciepła właściwego z charakterystycznym pikiem λ w T_C . Magnetyczne przejście, związane z łamaniem symetrii odwracalności czasu (breaking of the time-reversal symmetry), jest widoczne w charakterze funkcji własnej. QUASST opisuje zarówno stan podstawowy jak i termodynamikę. Określiśmy siłę oktupolowego pola krystalicznego. Dla NiO wartość $10Dq$, energia promocji t_{2g} - e_g , określiliśmy jako 1.08 eV pomimo, że Soriano i wsp. w Phys.Rev. B **75** (2007) 233417 podają wartość tylko 0.1 eV, zaś Taguchi i wsp. w Phys.Rev.Lett. **100** (2008) wartość 0.3 eV. Już sam ten rozrzut wartości tego podstawowego parametru świadczy o braku teoretycznego opisu NiO w bieżącej literaturze.

W naszym podejściu do opisu związków *3d* łączymy fizykę ciała stałego z fizyką atomową i odkrywamy ważność orbitalnego magnetyzmu w opisie związków zawierających atomy *3d*. Wieloelektronowa teoria pola krystalicznego uwzględnia również silne korelacje elektronowe.